

„LAS WIDZIANY DOTYKIEM” – INTEGRACYJNY LEŚNY OGRÓD EDUKACYJNY W NADLEŚNICTWIE SIERAKÓW

Honorata Ogonowska-Chrobrowska, Marek Jakubowski

Streszczenie. Niepełnosprawność jest ważnym problemem społecznym i zdrowotnym współczesnego świata. Wynika to z powszechności i rozmiaru tego zjawiska. Jednym z rodzajów niepełnosprawności jest obniżenie sprawności sensorycznej (zmysłowej), polegające na braku, uszkodzeniu lub zaburzeniu funkcji analizatorów zmysłowych. Do tej grupy osób zalicza się niewidomych, niedowidzących, głuchych, niedosłyszących. Ogromne znaczenie terapeutyczne dla tej grupy osób, a zwłaszcza dzieci, może mieć turystyka i rekreacja o charakterze edukacyjnym, która sprzyja zdrowiu fizycznemu, a zwłaszcza psychicznemu. Warunkiem koniecznym jest odpowiednie dostosowanie przestrzeni oraz technik przekazu do potrzeb tej grupy społeczeństwa. Integracyjny Leśny Ogród Edukacyjny „Leśna Przygoda” w Nadleśnictwie Sieraków jest pierwszym w Polsce obiektem edukacyjnym dla tych osób, które nie mogą poznawać lasu zmysłem wzroku.

Słowa kluczowe: ogród zmysłów, ścieżka sensualna, przestrzeń bez barier, niewidomi, aktywna rekreacja, edukacja przyrodnicza, zabawki interaktywne

„FOREST SEEN WITH A TOUCH” – THE INTEGRATION FOREST GARDEN OF EDUCATION IN SIERAKÓW FOREST DISTRICT

Abstract. Disability is a major social and health problem of the contemporary world. This results from the universality and scale of this phenomenon. One of disability types is reduction of the efficiency of senses, consisting of the failure, damaged or impaired function of the sensory analyzers. In this group of the disabled there are included the blind, visually impaired, deaf, and hearing impaired. Huge therapeutic importance for this group of people, especially children, may have tour-

ism and educational recreation, which favor for physical health, especially mental. However it is conditioned by adaptation of the space and communication techniques to the needs of this group. Integrated Forest Garden of Education, "Forest Adventure", in Sieraków Forest District is Poland's first educational facility for those who can not learn the forest with the sense of sight.

Keywords: Garden of the senses, the senses path, space without barriers, blind, active recreation, nature education, interactive toys

Wstęp

Warunki życia człowieka we współczesnym świecie, mimo postępu medycyny i rehabilitacji są przyczyną stałego zwiększania się liczby osób niepełnosprawnych. Niepełnosprawną jest osoba, której stan fizyczny (i) lub psychiczny, trwale lub okresowo utrudnia, ogranicza lub uniemożliwia wypełnianie zadań życiowych i ról społecznych zgodnie z normami prawnymi i społecznymi. Jednym z rodzajów niepełnosprawności jest obniżenie sprawność sensorycznej (zmysłowej), polegające na braku, uszkodzeniu lub zaburzeniu funkcji analizatorów zmysłowych, są więc to osoby niewidome, niedowidzące, głuche, niedosłyszające. Ogromne znacznie terapeutyczne dla tej grupy osób, w szczególności dzieci, może mieć turystyka i rekreacja o charakterze edukacyjnym, która sprzyja zdrowiu fizycznemu oraz psychicznemu. Warunkiem koniecznym jest jednak odpowiednie dostosowanie przestrzeni oraz technik przekazu do potrzeb tej grupy społeczeństwa (Szczepańska, Ogonowska-Chrobrowska 2010).

Bez barier

Nadleśnictwo Sieraków położone jest w zachodniej części województwa Wielkopolskiego (RDLP Poznań). Poza realizacją statutowych działań nadleśnictwo zajmuje się również działalnością w zakresie edukacji przyrodniczo-leśnej zwracając na ww. działalność szczególną uwagę ze względu na fakt, że wchodzi w skład Leśnego Kompleksu Promocyjnego „Puszcza Notecka”. Wynikiem podejmowanych działań było powstanie Integracyjnego Leśnego Ogrodu Edukacyjnego „Leśna Przygoda” wraz z salą edukacyjną. Zagospodarowano teren o powierzchni 1,98 ha przy siedzibie nadleśnictwa, tworząc na nim zespół ścieżek i „placów” wyposażonych w przeszło 30 stanowisk o charakterze edukacyjnym. Szacuje się, że 3,7-4,2% wszystkich dzieci w wieku szkolnym to dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Wśród odwiedzających Nadleśnictwo Sieraków grup szkolnych coraz częściej są dzieci niepełnosprawne. Pojawiały się także sygnały ze szkół specjalnych o potrzebie organizacji zajęć dla ich wychowanków i rodziły one pytania o przystosowanie obiektu do spełniania tego typu przedsięwzięć.

Realizacja projektu pozwoliła na udostępnienie wszystkich atrybutów bazy edukacyjnej nadleśnictwa grupie społecznej do tej pory ze względów technicznych w tym względzie dyskryminowanej, tym samym pozwoliła na pełen dostęp do eksponowanej wiedzy oraz możliwość integracji z całym społeczeństwem korzystającym jednocześnie z ww. obiektów.

Beneficjent – Nadleśnictwo Sieraków

Projekt współfinansowany jest w ramach Wielkopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego, Priorytet III, działanie 3.3-Wsparcie ochrony przyrody.

Nazwa projektu: „Rozbudowa leśnego Ogrodu Edukacyjnego i Izby Edukacyjnej w Nadleśnictwie Sieraków dla potrzeb edukacji przyrodniczo-leśnej niepełnosprawnych”.

Autorami całego projektu są: Marek Jakubowski – nauczyciel z Ośrodka Szkolno-Wychowawczego dla Dzieci Niewidomych w Owińskach i Honorata Ogonowska-Chrobrowska – pracownik RDLP w Poznaniu.

Dobór i rozmieszczenie poszczególnych obiektów w Leśnym Ogrodzie Edukacyjnym i Izbie Edukacyjnej zostało tak zaprojektowane, aby było jak najbardziej przyjazne dla poruszania się i korzystania z całego zaplecza dla osób niepełnosprawnych.

Jako grupę wyjściową w przypadku wszystkich działań projektowych przyjęto grupę osób niewidomych i słabo widzących. Wszechstronne dostosowanie przestrzeni oraz przygotowanie pomocy i środków dydaktycznych dla tej grupy osób powoduje, iż automatycznie pozostałe grupy podlegające wykluczeniom społecznym mogą z tej przestrzeni i pomocy korzystać bez ograniczeń. Wszystkie ekspozyty wykonane są w technologii umożliwiającej ich pełne poznanie co najmniej za pomocą dotyku – wykorzystano do tego celu technologie płukania polimerowego i druku solwentowego (plany reliefowe terenu), technologię głębokiego tłoczenia w plastiku, tłoczenie w brajlu (przewodniki, informatory i tablice informacyjne, w tym tablice dotykowo-dźwiękowe przedstawiające zwierzęta i ptaki leśne). Także strona internetowa, stanowiąca najskuteczniejsze źródło dystrybucji informacji poza obiekt, wykonana została przy użyciu nowoczesnych technologii (W3C) spełniających światowe standardy. Ostateczne wdrożenia poszczególnych rozwiązań podlegały stałym konsultacjom z osobami niepełnosprawnymi.

Zastosowane zaawansowane rozwiązania techniczne pozwoliły na realizację projektu, umożliwiając w ten sposób integrację środowisk osób niepełnosprawnych ze społeczeństwem wpływając tym samym na świadomość społeczną w tym względzie i wyrównywanie szans.

Nauka poprzez zabawę, moc zabawek interaktywnych

Podstawową ideą edukacji w Leśnym Ogrodzie jest uczenie się przez zabawę dlatego też znajduje się tu mnóstwo tzw. zabawek interaktywnych. Wszystkie dostosowane są do potrzeb i odbioru przez osoby niepełnosprawne.

Leśny ogród składa się z następujących elementów:

1. „Leśna przygoda z Leszczynkiem” – Leszczynek jest głównym bohaterem terenowej gry edukacyjnej, w której udział jednorazowo może wziąć cała klasa. Uczestnicy gry stając się Leszczynkami podczas swojej wędrowki zbierają lub tracą orzeszki wykonując różne zadania odpowiadają na pytania, które zadaje Pani Sowa i słuchają mądrości i ciekawostek, o których opowiada Profesor Dzieciół. Wygrywa ten, kto nazbiera największą ilość orzeszków;
2. „Leśny pieniek fortuny” – znajdują się tu pytania w płaskim druku oraz w piśmie Braille’a. (fot.1);
3. „Ścieżka zmysłów” – spacer bosymi stopami po szyszkach, żołądździach, kasztanach, wiórach, żwirze i piasku (fot. 2);
4. „Leśna skocznia” – na piaskowej nawierzchni można poćwiczyć soki różnych zwierząt;
5. „Zgaduj zgadula” – to zabawa polegająca na odgadywaniu dotykiem przyrządów schowanych w specjalnych budkach, stosowanych w pracy leśniczego;
6. „Leśne cymbały” – różnej długości drewniane wałki uderzane wielką pałką wydają przeróżne dźwięki i wibracje.

Dopełnieniem całości jest również dostępność materiałów edukacyjnych, które zostały wydane z myślą o niepełnosprawnych. W skład materiałów wchodzi m.in. płyta DVD zawierająca informator o Leśnym Ogrodzie i „Leszczynowy przewodnik” po Ogrodzie. Leszczynek to bajkowa postać, która towarzyszy uczestnikom na terenie całego Ogrodu, razem z nimi się bawi, uczy i opowiada o lesie i przyrodzie. Leszczynkowy przewodnik można przed wizytą w Leśnym Ogrodzie odsłuchać na stronie internetowej nadleśnictwa lub przy użyciu nośnika mp3 wykorzystać bezpośrednio w Ogrodzie. Ciekawą i nowatorską rzeczą, którą zaprezentowano także w wersji dźwiękowej na płycie jest użycie audiodeskrypcji (techniki narracyjnej umożliwiającej niewidomym przedstawienie rzeczywistości). Na wspomnianej płycie przy użyciu audiodeskrypcji opisano niektóre, wybrane przez niewidomych elementy znajdujące się Leśnym Ogrodzie.

Możliwości edukacyjne tego obiektu promują również broszury – jedna w piśmie brajla, druga przygotowana z myślą o osobach słabo widzących (druk powiększony), trzecia z licznymi zdjęciami prezentującymi obiekty edukacyjne.

Interesującą, wykorzystującą standardy i techniki światowe pozycją jest też publikacja prezentująca zwierzęta żyjące w naszych lasach w formie kolorowych kart

i nałożonych na nie wytłoczonych sylwetek zwierząt. Aby zobrazować wielkość poszczególnych zwierząt, jako odniesienie użyto wielkość łyżki stołowej – im większe zwierzę tym kształt łyżki wytłoczony pod brajlowską nazwą gatunku jest mniejszy. Wykorzystując technikę głębokiego tłoczenia w plastiku te same zwierzęta przedstawiono na tzw. tablicach dotykowo-dźwiękowych, które znajdują się w Ogrodzie. Oprócz tego, że niewidomy może się z tymi zwierzętami zapoznać dotykowo, to po naciśnięciu odpowiedniego przycisku opisanego nazwą danego zwierzęcia w brajlu odsłuchać dźwięku jaki wydaje i posłuchać na jego temat różnych ciekawostek. Są dwie tego typu tablice, jedna poświęcona zwierzętom leśnym, druga ptakom. Obie wzbudzają wiele emocji, nie tylko wśród niepełnosprawnych. Warto wspomnieć, że wszystkie „bloki tematyczne”, na które został podzielony Ogród (Dendrologia, Ochrona Lasu, Ochrona p-poż, Szkodnictwo leśne, Praca Leśnika, Leśnik dawniej i dziś, Łowiectwo, Leśne gry i zabawy, U Pani Sowy) wyposażone są nie tylko w kolorowe wielkoformatowe tablice i tabliczki w druku powiększonym i brajlu. Przystosowując przestrzeń pod kątem niewidomych należało wykorzystać ich wszystkie zmysły, których używają na co dzień w procesie poznawczym. Dlatego każdy z bloków wyposażony jest w przeróżne eksponaty zarówno dotykowe, dźwiękowe jak i zapachowe. Przykładem może być spalony pień drzewa umieszczony w bloku Ochrona p-poż,

Fot. 1. Emilka z Owińska odpowiada na pytania grając w „Pieniek fortuny” (fot. A. Pikus)
 Photo 1. Emily from Owińska answers questions by playing „Fortune Stump”

Fot. 2. Nicola wcieliła się w rolę Leszczynka, ciekawe jakie zadanie będzie musiała wykonać? (fot. A. Pikus)

Photo 2. Nicola played the Leszczynek role, I wonder what the task she will have to do?

dzięki któremu niewidomi przez sam zapach mogą sobie wyobrazić jak taki spalony las wygląda. Atrakcji w Leśnym Ogrodzie nie ma końca, każdy niezależnie od wieku czy rodzaju niepełnosprawności znajdzie coś interesującego dla siebie.

Nie tylko Leśny Ogród

Poszerzeniem oferty edukacyjnej jest również salka edukacyjna i wiata grilowa. Na pierwszy rzut oka nie ma w tych obiektach nic nadzwyczajnego, są jednak istotne elementy, które powodują, że oba budynki są wyjątkowe. W salce edukacyjnej, podobnie jak w większości znajduje się diorama z różnymi zwierzętami i ptakami. Diorama została przygotowana w taki sposób, żeby osoba niepełnosprawna mogła w pełni z niej skorzystać zarówno wzrokowo i dotykowo. Do tego specjalnie przygotowanego „lasu” można wjechać wózkem inwalidzkim lub wejść do środka i dotknąć wszystkich eksponatów. Poza tym tło dioramy, zostało namalowane przez miejscową artystkę Danutę Tomaszewską w taki sposób i przy użyciu odpowiednich kolorów, żeby była również widoczna dla osób słabo widzących. Oprócz wyjątkowego lasu można tu również znaleźć różnego typu pomoce dydaktyczne, dzięki którym niewidomi mogą zdobyć podczas wizyty w Leśnym Ogrodzie wiedzę utrwalić jak również zachować w postaci notatek i rysunków. Służą do tego plany dotykowe Ogrodu,

Fot. 3. Boso po ścieżce
zmysłów
(fot. D. Chrobrowski)
*Photo 3. Barefoot on the path
of the senses*

tabliczki do pisania brajlem, narzędzia do rysunku reliefowego, maszyna brajlowska. Bardziej leniwi notatki mogą zrobić wykorzystując do tego komputer, ze specjalnym oprogramowaniem (program powiększający, syntezytor mowy), klawiaturą i monitorem i wydrukować przy użyciu drukarki brajlowskiej. Wytrwali i głodni mogą się posilić i wypocząć w wiacie grilowej, która znajduje się w Ogrodzie. Budując ją, również nie zapomniano o niepełnosprawnych. Wiata podzielona jest na dwa rodzaje nawierzchni – jedna przygotowana została z myślą o osobach poruszających się na wózku, z kostki brukowej z przygotowanymi blatami, które są umieszczone na odpowiedniej wysokości. Drugą nawierzchnię wypełnia żwir i ławostoły.

Podsumowanie

Ludzie niepełnosprawni uprawiając turystykę podejmują trud pokonywania własnych słabości i wyznaczania sobie coraz to trudniejszych, ambitniejszych celów. Ponadto muszą się zmagać z barierami urbanistycznymi i społecznymi.

Rekreacja aktywna w sposób istotny dopełnia proces kompleksowej rehabilitacji – jej uprawianie wspomaga proces podnoszenia sprawności i wydolności fizycznej do poziomu gwarantującego samodzielność życiową. Jednocześnie edukacyjny charakter podejmowanych wyjazdów i organizowanych imprez daje wiele satysfakcji pod

warunkiem, że użytkowana przestrzeń rekreacyjna oraz zastosowane techniki przekazu są odpowiednio dostosowane do potrzeb tej grupy społeczeństwa.

Pojawia się coraz więcej miejsc i obiektów, które spełniają oczekiwania osób niewidomych. Najczęściej stosowanym środkiem przekazu są tabliczki z pismem Braille'a, rzadko spotyka się technikę grafiki dotykowej, audiodeskrypcję, czy tzw. zabawki interaktywne. Większość analizowanych przestrzeni jest przystosowana do poruszania się osób z upośledzeniem funkcji ruchu np. podjazdy, barierki.

Integracyjny Leśny Ogród Edukacyjny „Leśna Przygoda” w Nadleśnictwie Sieraków cechują nie tylko nowatorstwo, wyjątkowość, ale również niezwykłość. Owa niezwykłość polega na tym, że na dwuhektarowej powierzchni udało się „pokazać” las niewidomym, ale również w sposób uniwersalny tak przygotować przestrzeń, żeby każdy niezależnie od wieku czy rodzaju niepełnosprawności mógł się tu czuć swobodnie, bez żadnych barier, integrować się z otoczeniem jak również z pozostałymi uczestnikami tej niezwykłej dla każdego leśnej przygody. Dlatego też gorąco zachęcam do podejmowania tego typu działań, nie jest to wcale takie trudne i „nie do zrobienia”. Nie trzeba być tyflopedagogiem, czy tyflografem, wystarczy odrobina chęci i samozaparcia i na pewno się uda!

Literatura

Szczepańska M., Ogonowska-Chrobowska H. 2010. Monografia – II Krajowa Konferencja Naukowa z cyklu „Turystyka i rekreacja na rzecz zdrowia”, Poznań.

Honorata Ogonowska-Chrobowska

RDLP Poznań

honorata.ogonowska-chrobowska@poznan.lasy.gov.pl

honorata.ogonowska@op.pl

Marek Jakubowski

Ośrodek Szkolno-Wychowawczy dla Niewidomych w Owińskach

biuro@niewidomi.com.pl

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ
ROZWOJU REGIONALNEGO

